

MEHMET KAPLAN'IN TAHLİL METODU VE BU METOTLA KEMALETTİN TUĞCU'NUN “BİR OCAK SÖNDÜ” ADLI ESERİNİN İNCELENMESİ

Abdulahap ÖZER*

Talat AYTAN**

Nail GÜNEY***

Özet

Mehmet Kaplan, eleştiri sanatının sistemli ve çok yönlü bir bilim hâlini almasında önemli bir yere sahiptir. Edebî bir eserin incelenmesini serh etmenin ötesine götürmüş, Batı dünyasındaki filoloji ve retorik tahlille birleştirilerek eleştiri türüne yeni bir ufuk açmıştır. Edebî eserleri, devir-şahsiyet-eser üçlemesiyle karşılaştırmalı biçimde incelemiştir. Bu çalışma, Kaplan'ın metin tahlili metodunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmanın yöntemi, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesidir. Tipik durum örneklemeyle Kemalettin Tuğcu'nun “Bir Ocak Söndü” adlı eseri belirlenmiş ve bu eser Kaplan'ın tahlil metoduna göre incelenmiştir. İnceleme sonunda Tuğcu'nun tahlil edilen eserinin, döneminin genel özelliklerini yansıttığı, eserdeki karakterleri ailesinden esinlenerek oluşturduğu, ayrıca diğer eserleriyle bu eseri arasında konu, karakter ve olgu bakımından benzerlikler bulunduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Kaplan, Metin Tahlili, Metot, Kemalettin Tuğcu, Bir Ocak Söndü.

THE INVESTIGATION METHOD OF MEHMET KAPLAN AND THE INVESTIGATION OF ART OF WORK CALLED “BİR OCAK SÖNDÜ” FROM KEMALETTİN TUĞCU BY THIS METHOD

Abstract

Mehmet Kaplan has significant importance on the development of criticism on its way to being a systematic and multi-directional science. He took reviewing of a literal work beyond expound, and found a new perspective by combining philology and rhetoric with analysis. He analyzed literal work in a comparative way through time-person-work concepts. This study is a descriptive research whose main purpose is to present Kaplan's text analysis method. The research method of this study is document review which is a qualitative research method. Kemalettin Tuğcu's “Bir Ocak Söndü” work has been chosen by typical situation sampling. At the end of the study, it has been determined that Tuğcu's literal work reflects its time's general features, found the characters of the work from his family and there are similarities of subject, character and event between this literal work and the other literal works of him.

Keywords: Mehmet Kaplan, Text Analysis, Method, Kemalettin Tuğcu, Bir Ocak Söndü.

* Doktora Öğrencisi; 19 Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, ozer@basari.edu.tr.

** Yrd. Doç. Dr.; Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, fkrtan@hotmail.com.

*** Yrd. Doç. Dr.; Canik Başarı Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, nail_guney@hotmail.com.

Giriş

Mehmet Kaplan, edebiyatın sistemli bir hâl almasında eserleriyle ve öğrencileriyle önemli hizmetlerde bulunmuş bir bilim adamıdır. Düşünce ve duygu dünyasını besleyen yazar, eleştirmen, şair ve filozofları kendi potasında eritmiş; özgün kimliğini ortaya çıkarmıştır. Devrindeki edebiyat araştırmalarını ve yöntemlerini genişletmiştir. Bir edebî eseri incelemeyi “şerh” etmenin ötesine götürmüş, batı dünyasındaki filoloji ve retorik tahlille birleştirerek ufuk açmıştır. Filizok (2011), Kaplan’ın yeniliğini “Metnin tahlilinde içerik ve şekli birlikte araştırmak” olarak ifade etmiştir. Metin şerhi geleneğini geliştirmiş, metin tahlili yöntemini ortaya koymuştur. Bir metni anlamının veya anlatmanın, sadece bilinmeyen kelimeleri ortaya çıkarmakla olmayacağını dile getirmiştir. Metni çoklu bakış açısıyla değerlendirmiştir. Kaplan, edebî bir eseri incelemeyi bulmacadaki anlaşılamayan kelimeleri uygun yerlerine yazmaktan ibaret olmadığını düşünmektedir. Kendi ifadesiyle metin tahlili “Umumiyetle zannolunduğu gibi yabancı kelimelerin manalarını bilmek, vezni ve şekli buldurmak, edebî sanatları buldurmak göstermek suretiyle teferruatı ortaya dökmekten ibaret değildir” (Kaplan, 1981: 9).

Eski edebiyat araştırmalarında metin şerhi geleneği vardır. Metni filolojik olarak incelemek dil üzerinden metinden çıkarımlar yapmak şeklinde bir anlayış hâkimdir. Mehmet Kaplan metin “şerhi” yerine metin tahlili metodunu tercih etmiştir. Edebî eserlere yeni bir bakış açısı kazandırmış, onun kendine has bir bütün olduğunu vurgulamıştır. Kendi aktarımıyla metin tahlilinde yapılması gereken şeyler şunlardır: “Metinde mevcut her şeyi manalandırmak, müellifin şahsî davranış tarzına bağlamak, bütün ile arasındaki münasebeti meydana çıkarmak icap eder” (Kaplan, 1981: 9).

Mehmet Kaplan, nitel araştırmaların temel felsefesindeki gibi her bir eserin kendi içinde kendi gerçekliğiyle incelenmesi gerektiğini düşünür. Kendi ifadeleriyle “Hiçbir metin, muayyen bir usule ve düşünceye göre açıklanmadıkça kendiliğinden bize derin bir fikir vermez. Yazılı metin de tabiat gibidir. Sırlarını kendisine ancak hususî sualler sorana açar. Tabiat veya metnin doğrudan doğruya tesiri güzel, çirkin, hoş, nahoş gibi basit hükümlerle ifade olunan terkihi intibaldan ibarettir. Tabiat veya metnin derinliğine nüfuz edebilmek için tahlile ihtiyaç vardır. Edebiyat tarihlerinin umumi hükümleri ile edebî metinlere yanaşmak çok güçtür. Çünkü edebî eser, hususi ve yegânedir. Her edebî metnin ayrı ayrı ele alınması ve üzerinde düşünülmesi lazımdır” (Kaplan, 1981: 7).

Edebî kişiliği yanında bireysel özellikleri itibarıyla ele alınabilecek Kaplan, çalışma azmi, sabır ve iradesiyle dikkate değerdir. Bu çalışmada, Prof. Dr. Mehmet Kaplan’ın edebî şahsiyetine etki eden kişiler, edebiyat eleştirilerindeki inceleme esasları irdelenecektir. Ayrıca onun eleştiri esaslarına göre Kemalettin Tuğcu’nun “Bir Ocak Söndü” adlı eseri incelenecektir.

Yöntem

Bu çalışma, Mehmet Kaplan'ın metin tahlili metodunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmanın yöntemi, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesidir. Doküman incelemesi, araştırılan olgu, olay veya durumla ilgili bilgi içeren yazılı veya görsel materyallerin analizidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu çalışmada, Mehmet Kaplan'ın metin tahlili metoduyla ilgili yayınlar (başta kendi eserleri olmak üzere) ve makaleler taranmıştır. Ayrıca Kemalettin Tuğcu'nun "Bir Ocak Söndü" adlı hikâyesi Kaplan'ın metoduyla tahlil edilmiştir.

Bulgular ve Yorum

a) Kaplan'ın Edebî Kişiliğine Etki Eden Kaynaklar

Mehmet Kaplan'ın edebî kişiliğini oluşturan etmenlerin başında yetiştiği aile ortamı gelir. Özellikle sanat çevrelerinde bulunmuş olan Kaplan, buralarda edebiyat, tiyatro, sinema ve resim gibi sanat dallarıyla olan bağlarını kuvvetlendirme imkânı bulmuştur. Bu sanat çevresi ondaki estetik ruhu geliştirmiştir. Ayrıca o dönem içinde sosyokültürel bir zenginlik alanı olan kahvehaneler, Kaplan'ın edebî kişiliğinde önemli izler bırakmıştır. Edebî sohbetler, sanat konuşmaları ve gündemin takipçiliği Kaplan'ı hem halkın içinden koparmamış, hem de ona edebî bir zevk sunmuştur. Büyük bir arzuyla gittiği "Küllük"ü şu şekilde anlatmaktadır:

Sonra o devirde Küllük vardı. Küllük... Bugün maalesef öyle bir kahve yok. Yahut da ben bilmiyorum. İkinci Dünya Savaşı yıllarıydı. Türkiye'nin bütün aydınları oraya gelirdi. Bütün genç sanatkarlar, Abidin Dino, Orhan Veli, Sait Faik... O nesli çok yakından tanıdım. Sait Faik'le çok yakından konuşuyorduk. Sonra onların gittikleri kahveler vardı. Sonra Asaf Halet Çelebi. İkinci Dünya Savaşı esnasında ortaya çıkan edebiyatı ve edebiyatçıları çok yakından tanıdım. Aktüalitesini gördüm (Uğurcan, 2007: 30-31).

İstanbul Üniversitesi'nde eğitim gören Kaplan, edebiyat eğilimine etki eden hocalardan dersler alır. Bu hocalar arasında Fuat Köprülü, Ali Nihat Tarlan, Mustafa Şekip Tunç, Hilmi Ziya Ülken, Reşit Rahmeti Arat, Ahmet Caferoğlu, Ragıp Hulusi ile Alman hocalar olarak Von Aster, Leo Spitzer, Erich Auerbach sayılabilir (Toker, 2007: 99-100, Büyükkavas, 2009: 252-253). Bu isimler arasında öne çıkan isimlerden biri Ali Nihat Tarlan'dır. Kaplan, metin şerhi usullerini ondan edindiğini söyler. Kendi ifadesiyle Tarlan'dan "Metin nasıl şerh edilir?" onu öğrenir (Buharalı, 2007: 28).

Mehmet Kaplan, İstanbul Üniversitesine Köprülü'nün asistanı olarak alınmıştır. Eser inceleme esaslarında önemli bir yer edinecek olan sosyal bakışı, Köprülü'den öğrenmiştir. Kaplan, incelemelerinde sık sık sosyal çevre ve eser ilişkisine gönderme yapar. Bu yakın ilişki Buharalı (2007) tarafından da dile getirilmiştir.

Kaplan'ın üniversiteye girişinde Köprülü her ne kadar etkin olsa da edebî şahsiyetindeki en derin izi, hocası Ahmet Hamdi Tanpınar bırakmıştır. Beraber çalıştıkları yirmi iki sene içerisinde Kaplan'ın hocası Tanpınar'dan etkilenme alanı sanat ve eleştiri olmuştur. Eleştirel altyapısını Tanpınar'ın düşünceleriyle oluşturan Kaplan onunla aynı çizgide çalışmıştır. Bu nedenle Kaplan için Tanpınar'ın önemi ayrıdır. Tanpınar'ı ne kadar önemseydiğini “Şiir Dünyası” adlı eserinin Önsöz’ünde şu ifadelerle belirtir: “Alelâde yazarlar tarafından kolayca alıştırılmış geniş okuyucu kütlesi için Tanpınar'ın eserleri ağır, zor, kapalı, hattâ can sıkıcıdır. (...) Tanpınar'ı ancak halis edebiyata değer verenler ve belli bir seviyeye ulaşmış olanlar anlayabilirler” (Kaplan, 1982: 7).

Bu isimlerin yanında Kaplan'ın sanata ve hayata bakış açısında etkili olan bir diğer önemli isim, Alain'dir. Alain (1868-1951) Kaplan'ın deyimiyle “Descartes, Valéry ve Goethe ile birlikte kendisinin en yakın ruh arkadaşı olmuştur” (Kaplan, 1992: 14). Kaplan Alain'in kendisi üzerindeki etkisini “Alain sadece düşünce, irade ve gerçeğe verdiği önemle, beni liseden üniversiteye kadar ruhuma hâkim olan sosyal ve psikolojik ezilmişlikten, bedbinlikten ve ümitsizlikten kurtarmıştır. Alain benim için bir fikir hocası olmaktan ziyade, eski tarikatlarda büyük önem verilen mürşit olmuştur (Kerman, 1988: 4). Alain'den daha çok düşünce, tabiat, güzellik gibi konularla ilgili fikirlerinden faydalanmıştır.

Kaplan'ın düşünce ve duygu evreninin oluşumundaki önemli başlıklardan biri ise Divan Edebiyatıdır. Divan Edebiyatındaki anlam yoğunluğu, estetik ve ifade zenginliği Kaplan'ın edebî kişiliğinde etkin rol oynamıştır. Ayrıca Divan Edebiyatını kültür ve medeniyet merkezi olarak düşünür. Divan Edebiyatı hakkındaki düşüncelerini “Ben divan edebiyatının zevkine ve manasına son yıllarda ulaştım. Aylardan beri Şeyh Galip'in divanını okuyorum. Harikulade beyitleri var. Onları bir deftere kaydederek açıklıyorum. Kısa kısa. Aslında çok geniş yorumlara elverişli. Arkasında derin bir kültür ve medeniyet var... Divan şiirinde harikulade derin manalı, güzel, çok güzel beyitler var. Onlar üzerinde düşünmeye bayılıyorum.” (Büyükkavas Kuran, 2009) şeklinde ifade eder.

b) Kaplan'ın Edebî Kişiliği

Mehmet Kaplan, metin şerhi alanında yaptığı bilimsel çalışmalarında eski yöntemleri terk ederek, çok yönlü değerlendirmede bulunur. Tahlil ettiği metni önce anlamlandırır, yorumlar, yazar veya şairin kişiliğini, yaşadığı devrin sosyal ve kültürel yapısını belirler. Dönemin siyasal olaylarını da göz ardı etmeden bazen karşılaştırmalar yapar. Mukayeselerle, içerik oluşturmalarla bıraktığı izlenimi de ele alarak tahlil metodunu zenginleştirir. Kaplan'ın eserlerindeki inceleme esasları “devir-şahsiyet-eser” üçlemesiyle ifade edilebilir. Bu üçleme; metnin bilinmeyen kelimelerinin ortaya konulup sadece yüzeysel anlamı hedeflemenin ötesinde

eserin yazıldığı dönemin özelliklerine inmeyi, eseri bir bütün olarak algılayıp Geştaltçı yaklaşımdaki gibi bütüncül yapıyı öne almayı ve yazarın kişisel özelliklerini eseri tahlil etmede ana bir yardımcı olarak görmeyi hedefler. Çok yönlü bu ele alış biçimi, onu sadece diğer incelemecilerden değil tüm eleştirmenlerden ayıran temel özellikleridir. Özelden genele bir yol takip eder.

Emil (2007) Kaplan'ın eserlerine nüfuz eden boyutları “Tarihi perspektif, tefekkür, objektif hakikat ve irade” olarak sıralar. Emil yukarıdaki tasnifte “objektif hakikat” ibaresiyle tarafsızlığın eser incelemede önemli bir faktör olduğunu vurgular.

İncelemelerinde sadece şerh yöntemini kullanmayan Kaplan, sanatçının, çevrenin etkilerinden uzaklaşmaz. İncelediği sanatçının diğer eserlerinden örneklerle tezini güçlendirmesi Kaplan'ın dikkat çekici yönlerinden biridir. Kaplan, her devrin ve neslin kendilerine has temleri ve üslupları olduğunu düşünür (Kaplan, 1981: 8). Bir eseri ele alırken o dönemin siyasal ve sosyal şartlarını dikkate alır, eseri o dönemin özelliklerini tanıtan bir araç olarak görür. Edebî eser ve yazıldığı devir arasındaki yakın ilişkiyi “Bir devri en iyi ifade eden şahsiyet, bize o devrin anahtarını verebilir. Metin tahlili, devirleri ve şahsiyetleri en iyi ifade eden münferit eserleri incelemek suretiyle bizi devrin veya şahısların mahremiyetine daha ziyade yaklaştırır.” (Kaplan, 1981: 8) şeklinde tarif eder. Kaplan'a göre tahlil edilen eser, okuyucuya o dönemin genel özelliklerini vermelidir. Kaplan, eser-devir arasındaki ilişkiyi Nedim'in incelediği şiirlerinde dile getirir. Nedim'in şiirlerindeki mimari ve eşyaya dair imajların yoğunluğunu örneklerle gösteren Kaplan, bu durumu Nedim'in şehir muhitinde yaşaması ve şehir şairi olmasına bağlar.

Kaplan, Divan Edebiyatının bir şehir edebiyatı olduğunu ve şehir hayatı ile ilgili pek çok unsur barındırdığını ifade eder. Kaplan burada öncelikle şiirlerdeki baskın imajlardan yola çıkarak sanatçının çevresine ve devrine gitmiştir. Hatta Kaplan Divan şiirinin yapay ve süslü oluşunu, şehir hayatının yapay ve süslü oluşuna bağlar (Kaplan, 2006: 207). Kaplan, bu inceleme ile sadece eser-devir ilişkisini ortaya koymamış, aynı zamanda sosyal yaşantının dil üzerindeki etkisini de açıklamıştır. Bu tetkik onun edebî eserleri sadece bir edebiyat eleştirmeni gözüyle değil, aynı zamanda sosyolog olarak da incelediğini gösterir. Çocukluğundan itibaren sanat ve kültür çalışmalarının içinde olan Kaplan, toplumsal olaylara eleştirel bir gözle bakar. Bu durum, Kaplan'ın sanatçıya ve eserlere bir bütün olarak baktığını gösterir. “Otuz Beş Yaş” şiirini incelerken Cahit Sıtkı Tarancı'ya kadar olan dönemdeki dinî ve metafizik düşüncü Beşir Fuad, Mehmet Akif Ersoy, Peyami Safa gibi şair ve yazarlar üzerinden verdikten sonra şiirin tahliline şu şekilde başlar:

‘Otuz Beş Yaş Şiiri’nde ne varlık ötesi âlem fikri, ne Tanrı, ne de insanı fânîlik ve yalnızlık duygusundan kurtaran tarihî ve sosyal bir çevre vardır. Cahit Sıtkı vücudunda ve hayatında vukua gelen değişikliği, fânî bir varlık oluşunu ve ölümünü, ıstırap duyarak, fakat hiçbir metafizik fikre kapılmadan ve teselli aramadan âdeta çıplak bir gözle sergiliyor (Kaplan, 2001: 79-80).

Kaplan özellikle şiir tahlillerinde önce eseri içerik bakımından inceleyip sonra şekil ve dil özellikleriyle ilgilenmeyi tercih etmiştir. Şiirde duygu ve düşünce dil, şekil ve üslup vasıtasıyla tesirli bir hâle gelir. Cahit Sıtkı Tarancı’nın “Otuz Beş Yaş Şiiri” şiiri incelemesi bu açıklamaya uygun olarak ilerlemiştir. Önce içerik tahlili yapılmış, ardından da dil ve şekil ele alınmıştır.

Kaplan’ın özgün yaklaşımlarından biri tahlil ettiği bir eseri, yazarın diğer eserleriyle mukayeseli olarak incelemesidir. Kaplan, sanatçının farklı eserlerini ve değişik sanatçıları mukayeseli olarak inceleyerek bunlardan nesillerin ruhunun zamanla nasıl değiştiğini açıkça ortaya koyar. Hatta tahlillerinde eserdeki konuya yaklaşımla başka düşünce kalıpları arasında kıyas ve benzetmeler yapar. Bunun tipik bir örneği Akif Paşa’nın Adem Kasidesi’ni incelerken Akif Paşa’daki yokluk tasavvurunu Hintlilerin Nirvana’sına benzetmesinde görülebilir. Kaplan, karşılaştırmalı yaklaşımın önemini şu şekilde açıklar: “Böyle bir mukayese, bize devirlerin ve şahsiyetlerin orijinal taraflarını, tem ve üsluba ait müşahhas misaller vasıtasıyla çok güzel gösterir. Bu suretle başka bir yoldan edebiyat tarihine yaklaşmış oluruz” (Kaplan, 1981:9).

Eserlerin yazarın diğer metinleriyle veya başka eserlerle mukayesesi, kültürel ve edebi bir zenginlik sunar. Adem Kasidesi ve Nirvana kavramı arasında kurulan ilişki buna bir örnektir. Kaplan, Türk edebiyatında aynı konuyu ele alan eserler arasında da karşılaştırmalar yapmıştır. Yazarların eserleri ele alış biçimlerini genel bir bilgi olarak vermiştir. Aşağıdaki ifadeler konunun somut karşılığıdır:

Eski Türk edebiyatında çok sık rastlanan varlıktan nefret etme ve ondan kaçma temi yeni Türk edebiyatında Akif Paşa, Fikret, Haşim ve Yahya Kemal tarafından da his ve ifade olunmuştur. Fakat bu şairlerin her biri bu temi ayrı bir tarzda ele almış ve işlemişlerdir. Aynı şekilde içtimai meseleler ve tabiat karşısında alınan tavırlar ve onları anlatış tarzı da devirden devire şahsiyetten şahsiyete değişmektedir (Kaplan, 1981: 9).

Mehmet Kaplan’ın tahlillerinde öne çıkan bir diğer özellik özgünlükleri ortaya koymaktır. Yukarıda ifade edilen mukayeseli tahlil, özgünlükleri tespit ve ifşada yardımcı olmaktadır. Kaplan, araştırmaların temel hedefinin özgünlük olduğunu “Sanat sahasında değer, orijinalite ile yakından alakalı bulunduğu göre bu farkların tespiti edebî araştırmaların başlıca gayesi olmak icap eder” sözleriyle ifade eder (Kaplan, 1981: 9). Sanat eserindeki orijinallik, her

okunuşta ayrı bir haz vermesidir. Klasik olarak tanımlanabilecek eserler, okuyucunun ona uzandığı her dönemde farklı bir zevk sunabilenlerdir. Bu eserlerin tahlillerinde de ortak bir düşünce oluşturmak zordur. Kaplan düşüncelerini “Bu tahlillerle herkes tarafından kabul edilmesi gereken kati neticelere ulaştığımızı iddia etmek gülünç olur” (Kaplan, 1981: 10) cümleleriyle dile getirir.

Kaplan tahlil edeceği edebî eserleri, şair veya yazarlarının duygu ve düşünce dünyasını, onu oluşturan etmenleri göz önünde bulundurarak inceler. Bu dikkat, eserlerdeki semboller, soyutlukları, duyguları açıklamada etkili olacaktır. Adem Kasidesi’ne hakim olan kötümserliğin melankolinin arka planında Akif Paşa’nın hastalığının ve azledilişinin olması (Canatak, 2007), Ahmet Haşim’in O Belde şiirindeki kaçış psikolojisinin sebebinin Ahmet Haşim’in fiziksel olarak kendini beğenmemesi ve çocukluk yıllarında yaşadıklarından kaynaklanmasının bilinmesi eserin tahlilinde çok önemli bir yardımcı olacaktır.

c) Kemalettin Tuğcu’nun Bir Ocak Söndü Adlı Hikâyesinin Tahlili

Kemalettin Tuğcu, bu hikâyesinde sosyologların yakından ilgilendiği köyden şehre göç konusunu ele almıştır. Fakat bu meseleyi soyut olarak değil somutlaştırarak, köyden şehre göç eden bir karı kocanın yaşantısından hareketle incelemiştir. Eseri değerlendirirken iç göçlerin ortaya çıkardığı işsizlik, barınma sıkıntısı ve kültür çatışması sorunlarını olay örgüsü aracılığıyla dile getirmiştir. Bu sosyal sorumluluk onun hikâyecilik anlayışından kaynaklanmaktadır. Kendi ifadesiyle hikâyeci “Aynı sosyal gerçeği kendi vasıtalarıyla ortaya koyar” (Kaplan, 1997: 226). Tuğcu da bu hikâyesinde köyden kente göçün getirdiği maddi sıkıntıları ve aile iç çözümlerini ele almıştır.

Özellikle 1950’den sonra başlayan göç hareketleri hep köyden kentlere doğru olmuştur. Bunun başlıca nedenleri; hızlı nüfus artışı, işsizliğin çoğalması, eğitim-sağlık ve altyapı hizmetlerinin yetersizliğidir. Çeşitli sebeplerle şehirlere akın eden kırsal kesim insanların büyük bir çoğunluğu, umdukları ortamı bulamamış ve istediklerini elde edememiştir. Kentlere gelen birçok aile işsizlik, barınma sıkıntısı, kültür çatışması gibi sebeplerle dağılıp gitmiştir.

Tuğcu, göç hareketleri ile başlayan toplumsal değişimleri ve bunun sonucundaki çözümleri, karakterler ve olay örgüsü aracılığı ile çok güzel göstermiştir. Köyden kalkarak tüm varlığıyla şehirde yer edinmeye çalışan insanlar, başta kültür olmak üzere birçok farklı konuda güçlüklerle karşılaşmıştır. Bazıları bu engeli aşmış, bazıları ise bu ikilem arasında kalıp dağılmıştır. Fakat eserlerde köylü ve şehirli arasında var olduğu düşünülen ayırım, kutuplaşma hâlini almıştır. Köylülerin yaşam biçimi, kültür ve diğer yönleriyle şehre uyum sağlayamayacağı sezdirilmeye çalışılmaktadır. Tuğcu, hikâyeyi canlı tutmak için karakterleri

kendi dili ile konuşturmuş, olayları tiyatroydaymış gibi göz önünde canlandırmıştır. Tuğcu'nun başarılarından biri gerçeklik duygusu uyandırmasıdır.

“Bir Ocak Söndü” eserindeki karı koca köyde mutlu iken şehirde birbirlerine yabancılaşmıştır. Dede'nin “Ele güne karşı iyi geçinen dirlik düzen içinde olan, evin bütün geçimini sağlayan iki ineği, koyunlar, hatta eşeği satarak ihtiyarları aç bırakıp giden sizler değil misiniz?” sözleri aile bireylerinin köydeki yakın ilişkisini gösterir (Tuğcu, 2004a: 27). Buna karşın aile şehre gidince çözülmüştür. Şehirde ise işsizlik nedeniyle ayrılmak zorunda kalmışlar, hayatlarına ayrı ayrı devam etmişlerdir. Yine Dede'nin “Oğlan bir iş bulamamış. Bütün kış kahvelerde, odun satıcılarının ardiyelerinde barınmış. Üstü başı dökülüyormuş. Gel gelelim Zere'nin yanında durduğu kimseler bu adamın kapıya vardığını istemezmiş.” (Tuğcu, 2004a: 20) cümleleri parçalanmış aileyi gösterir. Erkek, iş aramak için sokakta, kahvehanelerde yatmak zorunda kalırken Zere ise bir ailenin yanına temizlikçi olarak girmiştir. Yanında çalıştığı aile Zere'nin eşinin eve gelmesine sıcak bakmamaktadır. Bu bağlantı kopukluğu giderek artmış, karı koca birbirinden ayrılmıştır. Bu durumdan köyde, dedesinin yanında kalan çocuk etkilenmiştir. Şehre daha rahat bir hayat sürmek için giden anne babası ayrılmıştır. Çocuğun şehre, İstanbul'a karşı bakışı yaşadıkları nedeniyle olumsuzdur. Şehri “O İstanbul benim babamı yedi, anamı baştan çıkardı.” (Tuğcu, 2004a: 58) sözleriyle tarif etmektedir. Tuğcu, çocuk aracılığıyla köyden kente göçlerin getirdiği işsizlik, geçim sıkıntısı, kültürel değişim, uyum sorunu gibi olumsuz özellikleri aktarmıştır.

Tuğcu'nun gönderme yaptığı bir başka sosyal mesele erken yaşta evliliklerdir. Şu an bile önemli bir sosyal yara olan bu konu, o dönemde daha yoğundur. Tuğcu, erken yaştaki evlilikleri hem erkekler hem de kızlar açısından ele almıştır. Eserde geçen “Körpçük kızları ziyan ediyorlar. Yaşamın ne olduğunu anlamaya bırakmadan, bir iş güç sahibi olmadan delikanlılara yükünü yüklüyorlar.” cümleleri erken yaştaki evliliklerin çocuklara yükledikleri ağır sorumlulukları aktarır (Tuğcu, 2004a: 43).

Hikâyeyi okurken okuyucu hüzünlenmektedir. Köyde orta hâlli bir aile, şehirde dağılmıştır. Erkek, iş bulma uğruna kahvehanelerde, sokaklarda yatmış; kadın ise bir eve hizmetçi olarak girmiştir. Üstelik onlar, dönemdeki karmaşanın tipik bir örneğidir, uç bir misal değildir. Bu şekilde gelişen olayla, o devir içinde hemen her yerde karşılaşılabilir. Bu durum, Tuğcu'nun döneminin sosyal ve kültürel olaylarına yabancı kalmadığını gösterir. Tuğcu, bulunduğu dönemin sosyal ve siyasal özelliklerini eserleri aracılığı ile çok güzel yansıtmıştır. Eserlerindeki karakterler de o günkü durumu en iyi yansıtan örneklerdir. Bu nedenle okuyucuları onun kitaplarında kendini bulmuştur. Yalnızlığı, sefaleti, acıyı, ümitsizliği, merhameti anlatışı ve etkileyici üslubu onu diğer yazarlardan ayırmıştır.

Yazarın çok büyük bir ilgiyle okunmasının en büyük nedenlerinden biri de yaşadığı dönemin toplumsal gelişmeleridir. Köyden kentlere hızlı göçün beraberinde getirdiği kültür çatışmaları, aile içi dağınıklar, ekonomik sıkıntılar, toplumda kanayan bir yara hâlini alan kadınlara ve kız çocuklarına karşı şiddet onun eserlerinde başarılı bir şekilde sunulmuştur. Yapılan tasvirler ve karakterlerin yaşadıkları, insanların yaşam kaygıları ile paralellik gösterir. “Bir Ocak Söndü” adlı eser, yaşadığı dönemlerin aynası gibidir. O dönem içinde şehir yaşamıyla köy arasındaki fark “Dedem ‘Oğlum köyde ağa sayılırsın, ama şehre varırsın kapı uşağı olusun, horlanırsın.’ dimesi miydi?” sözleriyle açıklanabilir (Tuğcu, 2004a: 27).

Tuğcu, bulunduğu dönemin genel özelliklerini okuyucuya verirken, sorunların çözümlerini de göstermektedir. Eserlerindeki karakterleri ve kahramanlarıyla da eğitimin önemi, toplumun eğitim seviyesinin artırılması, kadınlara ve kız çocuklarına karşı yapılan haksızlıklara önlem alınması, gelir seviyesinin yükseltilmesi, toplumda uzlaşma kültürünün oluşturulması gibi toplumsal mesajlar vermektedir. Özellikle çocukların ve kadınların mutlaka iyi bir eğitim öğretim sürecinden geçmesi gerektiğini yaptığı betimlerle ve karakterlerinin ağzından vermektedir. Yine maddi imkânsızlıkların, kişilerin doğru düşünme ve karar verebilme yetilerini olumsuz şekilde etkilediği, bu sorunun düzeltilmesinde herkese önemli görevler düştüğü okuyucuya hissettirilmektedir.

Hikâyede olay üç aşamada gelişir. 1) Aile köyden şehre göç eder. 2) Aile şehirde dağılır. 3) Çocuk, köyde dedesi ile kalmak zorundadır, anne baba yokluğunu derinden hissetmektedir.

Hikâye, durum tasviri yapmıştır. O dönem içinde ülkenin genel yapısı konu ve karakterler aracılığıyla verilmiştir. Ayrıca karakterler, yerel ağızlarla konuşturulmaktadır. Hikâyedeki “Dedem ‘Oğlum köyde ağa sayılırsın, ama şehre varırsın kapı uşağı olusun, horlanırsın.’ dimesi miydi?” cümleleri bunun klasik bir örneğidir (Tuğcu, 2004a: 27).

Tahlil edilen hikâyedeki anne, baba ve dede karakterleri; Tuğcu’nun annesine, babasına ve dedesine benzemektedir. Tuğcu’nun ayakları doğuştan içe dönüktür. Tedavi için Tuğcu’nun ayakları tahtaya sarılmıştır. Kesinlikle sargıların açılmaması gerektiği, aksi takdirde sakat kalma riskinin olduğu Tuğcu’nun anne ve babasına söylenmiştir. Buna rağmen Tuğcu’nun babası Galip Bey, oğlu Kemalettin’in sargılarını açmış ve sakat kalmasına neden olmuştur. Tuğcu, ayaklarının durumundan hep babasını sorumlu tutmuştur. Ona karşı içinde hep bir kırgınlık vardır. Tuğcu’nun, babasına yönelik suçlamaları Nemika Tuğcu’nun eserinde şu şekilde belirtilmektedir:

İşte babamın acıma duygusu yüzünden ben sakat kaldım ve ömrüm boyunca sakatlığın bütün ıstırabını çektim. Bu sakatlık yüzünden gençlik hayatımı yaşayamadım ve okula da

gidemedim. Çünkü her iki ayağımda yaralar açılır, aylarca yürüyemezdim, ancak evin içinde dizlerimin üzerinde dolaşabiliyordum. Artık, babam merhametten mi, yoksa benim ağlamama sinirlendiği için mi bilmem, sargılarımı açmış. Ben o yüzden sakat kaldım (Tuğcu, 2004: 48).

Bu nedenle Tuğcu'nun eserlerindeki babalar, sorumsuz, oğluna ve ailesine karşı ilgisiz ve sınırlı kişilerdir. “Bir Ocak Söndü” adlı eserdeki baba da şehre gittikten sonra anne babasıyla, eşiyle ve çocuğuyla bağlantısını koparmış; şehrin eğlence hayatına dalmıştır.

“Bir Ocak Söndü” hikâyesindeki anne karakteri, Tuğcu'nun annesine benzemektedir. Tuğcu'nun annesi Şaziment Hanım ise şefkat dolu, güler yüzlü, sevecen, fedakâr bir kadındır. Babasının gösterdiği katı tutuma karşın annesi tüm benliğiyle oğluna yakın, onu sevip okşayan bir kişidir. Tuğcu, baba karakterini soğuk, ilgisiz ve aileden uzak olarak tanımlamasına rağmen anneyi fedakâr ve sabırlı olarak tarif eder. Hikâyede geçen “Annem de bir yıldan fazla açlık çekti, gurbette sıkıntı çekti. Bir kapı buldu yanaştı oraya” cümlesi Tuğcu'nun anne karakterine özel bir yakınlığı olduğuna işaret eder (Tuğcu, 2004b: 36). Yazarın diğer hikâyelerine bakıldığında, annesinin özelliklerinin kitaplardaki anne karakterlerinde sıkça bulunduğu görülmektedir. Eserlerindeki anne karakterleri, özverili, kültürlü ve çocuklarını çok seven kişilerdir. “Benim Annem, Bir Garip Kızcağız, Yapraklar Dökülürken, Yetimler Güzeli, Dilenci Baba ve Annelerin Çilesi” adlı eserler, fedakâr anne figürlerinin bulunduğu eserlerdir. Yazarın “Benim Annem” adlı eseri, annesine ait özellikleri kadın karakterlere yüklemesiyle dikkat çekmektedir. Eserde genç yaşta dul kalmış bir kadının, oğluna iyi bir eğitim verebilmek için önüne çıkan engelleri aşması konu edilmektedir. Kahramanın annesi tıpkı Tuğcu'nun annesi gibi iyi bir ailede yetişmiş ve kültürlü bir kadındır. Kahramanın, annesini tanıtırken kullandığı “Kolej tahsili vardı, ama ilk girdiği işte yılışık erkeklerle karşılaşmış, cemiyetin içinde ziyan olmaktan korkmuştu.” cümlesi kadının eğitim seviyesini göstermektedir (Tuğcu, 2005: 9).

Tuğcu'nun eserlerine bakıldığında dede rolündeki kişilerle sıklıkla karşılaşılmaktadır. Tahlil edilen bu hikâyede de dede rolü bulunmaktadır. Bu karakterlerin eserin kahramanına karşı sergilediği güler yüz ve dost canlısı tutum, Tuğcu ve dedesi arasındaki ilişkinin eserlere yansımalarıdır. Tuğcu, dedesine ait düşüncelerini yeğeni Nemika Tuğcu'nun “Sırça Köşkün Masalcısı” adlı kitabında şu şekilde ifade etmiştir: “Dedemizin bize büyük yardımları oluyordu. O hepimizin iyi okutulmasını isterdi. Bunun için de sık sık yardım yapardı. İşte o öldüğü zaman bu bolluktan darlığa düşmüştük” (Tuğcu, 2004a: 61).

Görüldüğü gibi Tuğcu, tıpkı eserlerinde verdiği çocuk karakterler gibi dedesine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu hikâyedeki dede karakteri de torununun bakımını üstlenmiş, ona kol kanat

germiştir. Anne babasının terk ettiği çocuğu sahiplenmiştir. “Doğduğum Ev” ve “Kuklacı” adlı eserler, dede torun yakınlaşmasının yoğun olarak bulunduğu diğer eserlerdir.

Sonuç

Mehmet Kaplan getirdiği çoğulcu yaklaşım biçimi, tahlil metodu, eleştirel bakış açısı, devir-şahsiyet-eser esasına dayalı inceleme metodu ve yetiştirdiği öğrencileri ile çok önemli bir bilim adamıdır. Metin tahlilini bilinmeyen kelimelerin verilmesinden öteye götürmüş, metin tahliline bilimsel bir nitelik kazandırmıştır. Geliştirdiği tahlil metodu; metnin bileşenlerinin ayrı ayrı düşünülüp metne katkılarını hesaplamayı hedefler. Bir metni sadece anlamaktan ziyade yazılığın dönemi, müellifinin zihinsel ve duygusal altyapısını, eserin bütünlüğünü, üslubunu, biçimsel yapısını da tahlil sürecine dâhil eder. Edebiyat ve eleştiri, onunla birlikte daha sistematik ve disiplinli bir bilim hâlini almıştır.

Mehmet Kaplan, esere sadece edebiyatçı gözüyle bakmaz. Devir-şahsiyet-eser üçlemesine uygun olarak bazen bir sosyolog gibi devrin sosyal ve siyasal durumunu yorumlar, bazen kültürel etkinliklerin gelişimi için bir aydın olarak yol haritası çizer, bazen de yazarın içinde bulunduğu psikolojiyi anlamak için psikolog titizliğiyle davranır. Birçok değerli kişiliği bünyesinde barındırır. Hepsinin birleşimi olarak nitelikli ve özgün bir tahlil ortaya çıkar. Kaplan’ın özelden genele metodu, her bir etkeni sürece dâhil eder.

Kaplan’ın metoduyla tahlil edilen Tuğcu’nun Bir Ocak Söndü adlı eserinin, döneminin genel özelliklerini yansıttığı, eserdeki karakterleri ailesinden esinlenerek oluşturduğu, ayrıca diğer eserleriyle bu eseri arasında konu, karakter ve olgu bakımından benzerlikler bulunduğu saptanmıştır.

Kaynaklar

- ANKAY, N. (2012). *Türkiye’de Akademik Eleştiri: Mehmet Kaplan ve Berna Moran’ın Eleştiri Anlayışlarına Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BUHARALI, G. (2007). “Bir Sanatçının Günlüğü” (Mehmet Kaplan’la söyleşi), (hzl. Sema Uğurcan), *20 Yılın Ardından Mehmet Kaplan*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- BÜYÜKKAVAS KURAN, Ş. (2009). Mehmet Kaplan’ın Kaynakları. *Turkish Studies*, 4(1-I), 243-262.
- CANATAK, A. M. (2007). Modern Eleştiri Kuramları ve Mehmet Kaplan’ın Şiir Tahlil Metodu, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 34, 139-155.

- ECEVİT, Y. (1995). Dünden Bugüne Türk Edebiyat Eleştirisi. *Varlık*.
- FİLİZOK, R. (2011). *Dil ve Edebiyat Yazıları: Metin Tahlilleri ve Mehmet Kaplan*. http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBIYATI/yeni_Turk_ed_ana.php (Erişim: 24/10/2012).
- GARİPER, C. ve KÜÇÜKCOŞKUN, Y. (1999). *Yakup Kadri'nin Nur Baba Romanına Psikanalitik Bir Yaklaşım*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- KAPLAN, M. (1992). *Âli'ye Mektuplar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, M. (1981). *Şiir Tahlilleri I*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, M. (2001). *Şiir Tahlilleri II, (Cumhuriyet Devri Türk Şiiri)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, M. (1997). *Hikaye Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, M. (1982). *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, M. (2006). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KERMAN, Z. (1988). "Hayatı ve Eserleri", *Mehmet Kaplan İçin*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- KOLLEKTİF (2010). *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi. 1*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KOLLEKTİF (2010). *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi. 2*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, M. F. (2009). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Önsöz, Ankara: Akçağ Yayınları.
- MORAN, B. (1994). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- RIFAT, M. (2009). *Yaklaşımlarıyla Eleştiri Kuramcıları*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- TOKER, Ş. (2007). Mehmet Kaplan ve Öğretmen, (hızl. Sema Uğurcan), *20 Yılın Ardından Mehmet Kaplan*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TUĞCU, K. (2005). *Annelerin Çilesi*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- TUĞCU, K. (2004b). *Benim Annem*. İstanbul: Ünlü Yayınları.
- TUĞCU, K. (2005). *Bir Garip Kızcağz*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- TUĞCU, K. (2004a). *Bir Ocak Söndü*. İstanbul: Ünlü Yayınları.

- TUĞCU, K. (2004). *Dilenci Baba*. İstanbul: Ünlü Yayınları.
- TUĞCU, K. (2004). *Doğduğum Ev*. İstanbul: Ünlü Yayınları.
- TUĞCU, K. (2004). *Kuklacı*. İstanbul: Ünlü Yayınları.
- TUĞCU, K. (2004). *Yapraklar Dökülürken*. İstanbul: Ünlü Yayınları.
- TUĞCU, K. (2004). *Yetimler Güzeli*. İstanbul: Ünlü Yayınları.
- TUĞCU, N. (2004). *Sırça Köşkün Masalcısı*. İstanbul: Can Yayınları.
- UĞURCAN, S. (2007). Konuşmacı Emil Birol Prof. Dr. Mehmet Kaplan ve Kültür Milliyetçiliği. *20. Yılın Ardından Mehmet Kaplan*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.